

ARISTOTELES VAR STÖRRE ÄN ALEXANDER DEN STORE

En föga filosofisk berättelse om
gymnasiestudier i Mariestad
på 1950- talet

Alf Gunnarson
MMVII

Nyredigerad och komprimerad 2012.

Förklaring

Vad jag personligen gjorde och inte gjorde i den här berättelsen är tämligen ointressant, till och med för mig själv. Det är försöket att teckna tidsbilden som berättigar projektet.

Livet är en tävling

Herlitz/Johansson

Ur förord till Svensk samhällslära 1956

Mänsklighetens liv har under alla tider uppfyllts av tävlan och kamp, motsättningar och konflikter. Överallt där människor lever och verkar, måste man räkna med att deras intressen och deras viljor skall bryta sig med varandra. I smått som i stort gör vi denna iakttagelse. Barnen kivas om leksaker, arvingar om sitt arv. Den som äger något är utsatt för att den egendomslöse, eller den som icke tycker sig ha nog, fikar efter hans egendom. Borgenären tvistar med sin gäldenär. Grannar ligger i fejd med varandra. Affärsmännen konkurrerar: den enes bröd, den andres död.

(Ur förord till Svensk Samhällslära, Herlitz/Johansson 1956).

Alexander den store

Det är mars månad 2007. Snön smälter sakta undan och våren är på väg. Bokrean har ägt rum som vanligt så här års och det blev en och annan kasse böcker i år också. Jag läser just nu den andra delen av Valerio Massimo Manfredis trilogi om Alexander den store, med titeln Ammons Spådom. De här böckerna är en smula glättiga, romantiserade och nästan ytliga emellanåt men absolut läsvärda. Hur mycket som är fakta respektive fiktion kan jag inte bedöma, men Aristoteles är mycket närvarande i skeendena. Makedoniern Alexander respekterar verkligen sin gamle lärare från Grekland. Kanske var det till någon del Aristoteles förtjänst att Alexander gått till historien som "den store". Alexanders berömmelse var ett resultat av att han behärskade och styrde ett enormt stort område borta i mellersta östern. Det handlar alltså om Alexander, den store erövraren. Det har funnits många som, likt Alexander, har strävat efter storhets-epitetet.

Frankernas Karl den store är ett exempel och nästan ett millennium senare lyckas Fredrik den store i Preussen, liksom Katarina den stora i Ryssland skaffa sig det eftertraktansvärda tillnamnet. Däremot blev vår egen storhetsvansinnige Karl XII aldrig stor på det sättet i historieböckerna och det blev inte heller den minst lika vansinnige Napoleon, trots att båda drog ut på vidlyftiga fälttåg till främmande länder. På 1900-talet, när krigen blev så omfattande att de kallades världskrig, utnämndes ingen till "den store". Tanken på Josef Stalin som "den store" framstår närmast som stollig och Hitler som Adolf den store blir ännu mer befängt skrämmande.

Aristoteles

Aristoteles, den grekiske filosofen och naturforskaren, född 384 och död 322 f Kr, hävdade att det finns fyra element i den innersta sfären, det vill säga på jorden, i jorden och runt jorden. Dessa element är: Jord, luft, eld och vatten.

Aristoteles var elev till Platon och lärare till Alexander den store. Hans verk omfattar en rad ämnen, bland annat biologi, filosofi, poesi, logik, politik och retorik. Han ansåg att människor av naturen är politiska varelser. Det betyder att människor också är sociala och att varje förståelse av mänskligt beteende och behov

måste inkludera sociala överväganden. De som förstår sig på de stora sammanhangen menar att hela det moderna tänkandet bygger på den aristoteliska indelningen av vetandet i fysik, metafysik, logik och etik.

Aristoteles var i alla fall teoretikern som, för mer än tvåtusen år sedan, formulerade sina tankar så klart, att hans idéer fortfarande är giltiga i hela världen. Han var den unge Alexanders lärare i Makedonien. Jag läser en bok om denne Alexander och detta är inledningen till någonting som tills vidare bara är tankar. Möjligen blir det en berättelse om någonting, skriven nu eller längre fram i tiden. Den stora tveksamheten råder i min kammare.

Årsjubileum

Andersson, Börje - min gamle skolkamrat, tillika (under ett år) i samma lägenhet boende år 1956/57, skrev brev till mig i början av februari i år. "Vi ska försöka anordna ett 50-årsjubileum av allas vår studentexamen", stod det i brevet. Mitt artiga svar innehöll en önskan om lycka till med arrangemanget, samtidigt som jag valde svarsalternativet "jag kommer inte". Det var rätt så naturligt att svara så, eftersom min studentexamen ägde rum år 1958. Orsaken till den förseningen är en lång historia, till vilken jag kanske återkommer senare.

Varför anordnar man sådana här klassträffar som företrädesvis sker tio, tjugo, trettio, fyrtio och femtio år efter examen? Möjligen är det Aristoteles (och andras) teorier om människor som sociala varelser som styr sådana beslut. Min personliga inställning till klassfester är kluven, trots att jag själv medverkat som arrangör då och då. Visst är det intressant, på gränsen till spännande, att möta folk man inte sett på många år, men de där jämna år- tillställningarna är i mycket en slentrianmässig eftergift åt almanackan. Varför är behovet att träffas större när det gått precis trettio år? Ingen har förmodligen någonsin kommit på tanken att anordna ett 29-årsjubileum. Nog om det. Summering så långt: Alexander, Aristoteles och Andersson. Man kan tro att detta är början av en ABC- bok som fortfarande befinner sig på bokstaven A. Fast så är det inte.

ES IST UNSER IN DER LUFT UND BALD KOMMEN DIE LÖWEN UND DIE BÄREN

Denna nonsenstext kan översättas: Det är vår (pron.)
i luften och snart kommer lejonerna och björnarna.

Varför minns man sådant strunt efter många år, medan nyttig lärdom, vad det nu var och är, troligen är glömd för länge sedan? Kanske har Aristoteles ett svar på den frågan. Min ödmjuka gissning är att det komiska och humoristiska har större benägenhet att fastna i hjärnan än det trista och allvarstygda. Till och med Strindberg ägnade sig åt en sådan där tysk/svensk ordlek i Hemsöborna, om ni minns. Den tyskfödde professorn sitter tillsammans med prästen på utedasset och säger "sehr schön" i något sammanhang och prästen konstaterar, att visst fan ser man sjön.

Härifrån (vårt lilla bibliotek på källarplanet) ser man ingen sjö och fortfarande dominerar tveksamheten inför denna berättelses tillblivelse. Men, måste jag skriva? Kan jag inte lika gärna sätta mig i vardagsrummet med en god bok och lyssna på takdroppet och låta tiden gå? Förr, när man försökte hitta undanflykter, kunde man

höra den här uppmaningen: Inga men, sätt igång bara! Ja, ja. Så, ske då. Underrubriken för den här berättelsen formuleras som:

HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERKET (HAL) I MARIESTAD MELLAN MINNESLUCKORNA

Vi var ett knappt trettiotal elever som tog realexamen i Töreboda år 1954. En del av oss (sju, åtta) var inte fullständigt skoltrötta, så vi sökte och kom in på gymnasiet i Mariestad. Alla utom jag valde reallinjen. Mina kunskaper i matematik var så bristfälliga, trodde jag, att reallinjen inte kunde komma i fråga. Det blev istället latinlinjens halvklassiska gren.

NI TALAR BRA LATIN

Palindrom: samma betydelse
om det läses baklänges.

Från Svensk samhällslära av Herlitz/Johansson (1956):

UNDERVISNINGSVÄSENDET

Våra allmänna läroverk härstammar från Gustaf II Adolfs tid. Deras syfte var länge endast att tjäna den högre statstjänstemannabildningen, närmast som förskolor till universiteten. Under 1800- och 1900- talen har man alltmer lagt an på att de även skall bereda väg till andra levnadsbanor. De allmänna läroverken består nu av realskolor och gymnasier. Den kvinnliga ungdomens undervisning sköttes länge nog av privata skolor, låt vara med statsunderstöd. Nu har flertalet av de allmänna läroverken öppnats även för flickor; dessutom har en del enbart för flickor avsedda läroverk inrättats. Vidare finns kommunala flickskolor som icke leder fram till studentexamen.

Magasinsgatan

Adressen var Magasinsgatan 11, c/o Elsa Ekberg. Tant Elsa var gammal och van att umgås med gymnasister. År 1954 föll det sig så lägligt att en avlägsen släkting till mig (vi är fyrmänningar, om ni vill veta) tog studenten i Mariestad. Han och någon kompis hade bott tre år hos Elsa Ekberg och rekommenderade henne varmt som hyresvärdinna. Bosse (Andersson) och jag hade lärt känna varandra rätt så väl under fyra års pendlande mellan Gårdsjö och Töreboda och nu resonerade vi oss fram till att vi troligen skulle kunna stå ut med varandras sällskap där på Magasinsgatan. Vi disponerade ett stort rum, säkert 30 kvadratmeter, plus ett tamburliknande rum, till ytan en tredjedel av det större. En egen toalett, med tvättfat, hade vi också. Visserligen skulle denna delas med ytterligare en inneboende i ett rum innanför vårt dubbelrum, men det var inga problem, för där bodde oftast ytterligare en gymnasist. Tant Elsa själv disponerade köket och ett sovrum, mot husets innergård.

Elsa Ekberg var i sextioårsåldern när vi flyttade in. Hon var änka och medlem i Mariestads missionsförsamling. Före flytten till Magasinsgatan, några decennier tidigare, hade hon och hennes man drivit en diversehandel i utkanten av staden.

Landsbygd och stad

Befolkningens fördelning på land och stad i Sverige har undergått mycket stora förskjutningar. Ännu vid mitten av 1800- talet levde blott omkring en tiondel av landets folkmängd i städer; många av den tidens städer liknade snarare större jordbruksbyar eller fiskelägen än moderna städer. Tidigare bestående skillnader mellan land och stad i fråga om sedvänjor och levnadsföring har även tenderat att utjämnas.

Svensk samhällslära, Herlitz/Johansson (1956).

Mariestad var förvisso ingen stor stad. Snarare tvärtom. Men det var en pärla med guldkant. Det var fint att ha en domkyrka. Visserligen bodde det ingen biskop i staden (Skara var biskopsstaden) men en domkyrka var en domkyrka, även om den bara hade ett torn och i jämförelse med andra domkyrkor var rätt så oansenlig, till storlek och form. Läroverkets gråvita väggar och kyrkans röda tegeltorn kunde säkert ses långt utifrån Vänern, eftersom byggnaderna låg på en udde, uppe på en höjd, inte alls långt från vattnet.

Om domkyrkans därvaro stod för den inre guldkanten, så var det landshövdingen, residenset och länsstyrelsen som skapade den yttre, glittrande och glänsande guldramen. Residensstaden i det gamla Skaraborgs län, det var fint, det var förnämt och det var status. Skövde och Lidköping (i alla fall torget i den senare staden) var större och Skara var äldre, men Mariestad var huvudstaden i länet, det visste varje mariestadsbo.

Non scolae sed vitae discimus

(Man lär sig inte för skolan, utan för livet)

Det är klart att det var lite omvälvande att bosätta sig i en stad, även om Mariestad sågs som "vår" stad och besöken där varit många under årens lopp. När jag flyttade in på Magasinsgatan 11 den där sensommardagen 1954, lämnade jag livet på landet bakom mig för gott. Visserligen var besöken i hemmet många och regelbundna under terminerna och loven, men ett uppbrott var det.

Det var en hård skola. Lärarnas makt var total och kollegiets beslut var lag. Hade eleverna krävt medinflytande hade det betraktats som trams. Eleverna förmodades visa artighet och gott uppförande i allmänhet mot alla inom skolans väggar och utanför. Undervisningen skedde från en kateder, med den svarta (gröna) tavlan inom räckhåll, med samma strikta rutiner, timme efter timme, dag efter dag. Det var läxförhör och skriftliga prov i aulan och det var betyg, betyg, betyg.

Disciplinerade

Skolan hade sin tid och den tog en stor del av tiden i anspråk. Lektionerna pågick mellan klockan 08.30 och 16.00, med en timmes lunchrast mitt på dagen och korttraster varje timme, På lördagarna var det lektioner på förmiddagarna och därefter ledigt till måndag morgon. Läxläsningen brukade ta några timmar per dag och övrig tid kunde ägnas åt avkoppling och nöjen.

Man skulle alltså inte lära för skolan, utan för livet. Vackert. klokt och ambitiöst tänkt. Men själva skolan arbetade inte så i verkligheten. Det handlade i hög grad om att snabbt lära sig något, därefter visa i muntliga och skriftliga prov att man

tillägnat sig någorlunda kunskaper i ämnet. Därefter gällde det att glömma alltihop så snabbt som möjligt, för att omgående klämma in nya, tillfälliga kunskaper i skallen. Några helhetsperspektiv fanns inte och inriktning mot framtida yrkesval saknades helt och hållet. Nej, någon skola för livet var gymnasiet icke. Det var en skola för skolan.

Vi lärde oss att skriva och läsa latin, engelska, tyska, franska och (för all del) svenska under åren på gymnasiet. Men vi lärde oss aldrig att tala de främmande språken. NI TALAR BRA LATIN – nej, det kunde ingen säga. Vi lärde oss dessutom en massa historia, biologi, geografi, religion och filosofi och man försökte till och med att lära oss teckna och gymnastisera. Blev vi bildade på kuppen? Jo, vars. Vi blev nog tämligen bokligt bildade. Möjligen blev vi rent av allmänbildade, men det var inte bara skolans förtjänst. Det var radion, tidningarna, biograferna och umgänget med andra som var minst lika viktiga i den utvecklingen.

Platon är mig kär, men sanningen kärare

Precis som Platon var lärjunge till Sokrates var Aristoteles lärjunge till Platon. Aristoteles far var hovläkare hos kung Filip av Makedonien, vilket förklarar varför Aristoteles så småningom kom att bli lärare åt kungasonen Alexander. Aristoteles far dog när sonen var en liten pojke och han uppfostrades av en förmyndare, som skickade honom till Platons akademi i Aten när han var 17 år gammal. Här stannade Aristoteles cirka tjugo år. Senare i livet grundade han en egen skola i Aten som kallades Lykaion, Den arkeologiska platsen för denna skola upptäcktes år 1996, vilket vållade stor internationell uppståndelse. (Fakta från "Bonniers stora bok om filosofi", 2001).

Fast nu börjar väl detta likna någonting. Sjutton år gammal skickades Aristoteles till Atens akademi, år 367 f. Kr. Och precis 2321 år senare skickades en annan sjuttonåring från Vallsjöbol i Finnerödja, till Mariestads akademi (som kallades högre allmänt läroverk), för att möta Platons efterföljare (lektorer och andra) i skolans katedrar. Vem, mer än jag själv, uppskattar detta skämt?

Priviligerade

Vid den här tiden var det ingen självklarhet att en bondson från Finnerödja skulle fortsätta studierna efter folkskolan och än mindre efter realexamen. De flesta ungdomar började arbeta när de var mellan femton och tjugo år. Arbetslöshet var ett nästan okänt begrepp och särskilt inom verkstadsindustrin var det stor brist på arbetskraft. Den som ville arbeta fick arbeta. Vi som höll på att skaffa oss mera utbildning var i mångas ögon privilegierade. Vi hade det ju bra som slapp att slita ont och svettas. Jag håller med. Lättsinnigt flöt vi omkring i staden, helgdagsklädda varje dag, med vinröd skolmössa på huvudet och livet var en lek och allvaret fanns bara mycket diffust, långt in i framtiden.

Just de där vinröda mössorna väckte naturligtvis uppmärksamhet. Det var den uniformspersedel som pekade ut oss i mängden. Vi var inte tvingade att bära sådana huvudbonader, bara rekommenderade. Men särskilt bland killarna var mössorna i majoritet. Det fanns faktiskt en och annan hatt också, medan kepsarna var mera ovanliga. Var vi 150 gymnasister samtidigt i staden? Ja, troligen rörde det sig om det antalet (eller något flera) och de vinröda, guppande skärmössorna på

gående, springande och cyklande gymnasister var en nagel i ögat på en del och oförargliga för andra. Oavsett huvudbonadens beskaffenhet skulle den lyftas vid mötet med lärarna ute i staden. Artighet var en dygd och oartighet påtalades.

Raka vägen till läroverket

På andra sidan Magasinsgatan låg Trädgårdsskolan och vackra flickor i folkskolans åttonde klass visade sig ofta där utanför, flirtiga och allmänt trevliga. Strax intill hade TSL (tidningen) sina lokaler och badhuset fanns också inom synhåll, liksom den färgstarke Ingenjör Jacobsson. Han hade sitt kontor på Magasinsgatan och det är nog oundvikligt att återkomma till denne man, som gav oss så mycket underhållning utanför vårt fönster. I samma kvarter fanns också Klings Bageri som senare började specialisera sig på glasstillverkning och blev stora (och oöverträffade, vad gäller god smak) i den branschen. Bortom skolbyggnaderna kunde man ana (och se en skymt av) Tidans lopp.

Det var ingen lång väg mellan bostaden och skolan. Noga räknat var det 640 meter fågelvägen och i praktiken drygt 700 meter. Promenaden tog mellan fem och tio minuter, beroende på väder och vind och andra förhållanden.

Väl ute på Magasinsgatan, efter morgontoaletten på fastande mage, svängde jag in på Österlånggatan och avverkade den första biten upp mot den vältrafikerade Kungsgatan, förbi missionskyrkan, tätt följd av polisstationen och gaveln på Gamla Teatern, allt på höger hand. Så var det dags för frukost på Elvings matsalar som låg tre trappor upp, till vänster, bara några steg från Kungsgatan. Gröt, mjölk, smörgås och kaffe eller te stod på menyn. Efter en knapp halvtimme fortsatte promenaden förbi Karströms bokhandel, till vänster, och sedan utefter Stora torget som låg till höger, förbi Banken, Systembolaget, Wetterbergs färghandel och sedan var det stopp. Ja, det var stopp för raksträckan, eftersom prästgården låg mitt i vägen. För att undvika besök i prostens trädgård stod två val till buds, antingen den smala vägen till höger, eller den breda till vänster. Oavsett vägval var målet nu nära. Det var bara att gå förbi kyrkan och där låg den främre skolgården, befolkad av tio, tjugo, trettio, kanske uppåt hundra morgonpigga/trötta elever i åldern tolv år och uppåt. Gymnasisterna skulle ju samsas med realskolans många klasser. Fast det var gott om plats, både ute och inne. Närmast stod morgonsamling i aulan på schemat

När Alexander den store var 22 år gammal drog han i fält mot perserna. Hans här bestod av 35000 greker och makedonier. I staden Gordium, som ligger i Mindre Asien, fanns en persisk kungavagn, vars ok var fäst vid vagnsstången med en komplicerad knut. Enligt traditionen skulle den som löste knuten bli Asiens herre. Alexander gjorde flera försök att lösa knuten, men misslyckades. Otålig tog han sitt svärd och högg av knuten, samtidigt som han deklarerade: Sättet gör ingenting till saken!

Från historieboken, om den gordiska knuten.

**MÄNNISKOR ÄR GODA PÅ ETT SÄTT
MEN ONDA PÅ MÅNGA**
(Så sade Aristoteles).

Det doftade pepparmynt

Elsa Ekberg är en av de mer beundransvärda människor jag mött. Hon var alltid omtänksam, deltagande, hederlig, ärlig och rak mot oss och hon var professionell polkagristillverkare. När vi kände doften av pepparmynts-olja visste vi vad som försiggick där på andra sidan dörren. Hon tog emot beställningar på polkagrisar och hon hade sin fabrik i köket som var stort och rymligt. Det fanns en bänk med vit marmorskiva och där hällde hon ut den kokta, ännu skållheta polkagrissmeten och bearbetade den med sina händer i timmar tills den blev blank och smidig. Till sist delade hon den ljumma sockersmeten i lämpliga stycken och tillsatte röd karamellfärg till en del av bitarna. Troligen skedde detta något tidigare i tillverkningsprocessen, men strunt samma. Smeten formades till meterlånga runda stänger som sammanfogades och skars isär i lämpligt stora bitar. Därefter förpackades godsakerna i plåtburkar eller papperspåsar och levererades till kunderna. Hon kunde göra sådana där polkagris- kok flera gånger i veckan när det var högsäsong. Genom den fysiska aktiviteten att dra sockersmeten hade hon skaffat sig överarmsmuskler som var nog så imponerande. Jag skulle definitivt inte utmanat henne på armbrytning. Om jag säger att hon var ett bastant fruntimmer låter det kanske inte direkt som en komplimang. Men hon var bastant och tillika en bas- tant, om man så vill. Vidare var hon ett rekorderligt fruntimmer. Det låter inte heller så smickrande, men jag vidhåller. Hon var rekorderlig. Hon kallade oss för ”gossar” och bara det. ”Jag brukar bjuda mina gossar på te klockan nio om kvällarna”, sa hon. Och det gjorde hon, kväll efter kväll, tre år i sträck. Hennes röst var en aning sträv, ganska hög och mycket bestämd. Hon tvekade aldrig att säga vad hon tyckte om människor i allmänhet och grannar i synnerhet. Hennes politiska uppfattning var klart liberal och Tage Erlander var ingen idol. Bertil Ohlin däremot var en karl att lita på.

Varannan dag gick hon en runda i kvarteret och hälsade på sina vänner, av vilka innehavaren av Klings Bageri var den viktigaste. Hon hade avtal med bageriet om köp av gårdagens bröd till kraftigt reducerat pris och hon kom hem med en stor brun påse som innehöll, bullar, kringlor och vetelängder. Det var god kvalitet på det där brödet, även om det var två dagar gammalt. Kvällsbidningarna ingick på något sätt i hyran och var vi inte på bio eller något annat klockan nio på kvällen samlades vi alla ute i köket under en timme. Det var en stund för avkoppling och social samvaro som hette duga.

Tant Elsas auktoritet ifrågasattes aldrig. I skolan var det rektorn som styrde. Där på Magasinsgatan var vår hyresvärdinna lika självklart den som bestämde. ”Jag tillåter inga flickbesök på rummet”, sa hon och ingen kom någonsin på tanken att dra dit någon tjej. Fast utanför hennes lägenhet hade vi förstås fria händer att träffa vem vi ville, när vi ville. Någon kväll i veckan gick hon till den närbelägna missionskyrkan och då fick vi förtroendet att själva sköta tekitteln i köket. Till hennes heder skall sägas att hon aldrig försökte påverka oss att följa med till hennes kyrka och personligen var jag aldrig där. Desto mer syntes hon då glädja sig åt att hennes, under två terminer, tredje inneboende självmant gick dit ibland, eftersom hans familj var medlemmar i missionsförsamlingen i Töreboda.

Bosse hade en radioapparat som sattes på ibland. Annars var det oftast tyst i vår del av lägenheten. Märkligt nog minns jag inte att vi reagerade särskilt starkt på

händelser i Sverige och i utlandet under de där åren. Det förekom ju kriser ute i världen vid den tiden, likaväl som det gör idag. Nyheter om upproret i Ungern 1956, till exempel, tog vi naturligtvis del av, liksom alla stora idrottsevenemang (OS och annat), men jag minns inte att det var någon väsentlig del i vårt dagliga liv eller att vi diskuterade händelserna, vare sig i skolan eller på Magasinsgatan. Troligen prioriterade vi studierna, välartade som vi var ☺ och det som hände utanför fick andra bry sig om. Jag tror det var så.

Raspet av pennor

När tant Elsa händelsevis passerade våra rum och såg att vi satt böjda över våra böcker kunde hon nöjt kommentera detta med att det var roligt att se flitens lampor brinna i våra studiekammare. Och visst var vi flitiga. Absolut var vi det. Vi hade många och långa läxor att ta itu med efter skoldagens slut. Jag har redan tidigare talat om flera timmars läxläsning per dag och det är ingen överdrift. Inför skriftliga prov – som förekom var och varannan vecka – kunde det bli repetitionsstudier långt in på natten. Jag har en känsla av att det var mera hemarbete för reallinjens elever. Vi på latinlinjen hade förstås våra texter och glosor i de olika språken att brottas med på kvällarna. Men reallinjens matematik, fysik och kemi krävde nog mera egenarbete.

Bosse hade sitt skrivbord i det smala tambur- rummet, innanför ytterdörren. Rummet och skrivbordet. som stod framme vid fönstret, hade precis samma bredd och det jag minns tydligast är Bosses rygg och raspet av hans otaliga pennor. Vi brydde oss inte så mycket om varandras studier, men någon enstaka gång kunde jag nog briljera med något elegant latinskt uttryck, vilket inte tycktes bekomma honom särskilt mycket, vare sig positivt eller negativt. Lika enstaka var Bosses försök att bibringa mig några smärre hum om de matematiska sammanhangen. Fast jag minns att han en gång höll en lång föreläsning för mig om sinus- och kosinus- kurvor, av vilka han just då var fascinerad och mycket upptagen.

Jag tänkte på det där många år senare när jag läste in valda delar av gymnasimatematiken inför en högre företagsekonomisk kurs vid SJ och plötsligt fattade vad matematiken handlade om. Den gången, på Magasinsgatan, fattade jag ingenting, men det var absolut inte Bosses fel.

Nej, vi var väldigt upptagna av våra egna bekymmer, om man med bekymmer menar läxläsning. Det hade såklart varit en fördel om vi gått samma linje på gymnasiet. Bosse och Sture, senare Börje, kunde sitta i timmar och diskutera något matte- eller fysik- problem och komma fram till en lösning, medan jag måste lösa mina läx- problem ensam. Ångrade jag då någonsin att jag valde latinlinjen? Svaret är nej. Lite komiskt är det ändå att jag under större delen av mitt yrkesliv ägnade mig åt verksamheter som låg matematiken, eller i varje fall sifferexercisen, nära. Jag minns att jag ibland satt på SJ: s distriktsexpedition och tänkte tanken: Hur fan har jag hamnat här, jag som aldrig förstätt mig på matematik? Jag var budgetansvarig under många år och till slut högst ansvarig för distriktets hela ekonomi och det där matematikkomplexspöket var fortfarande en realitet. Märkligt, kan jag tycka.

Så blev det här en tripp in i framtiden, sett från studietiden i Mariestad. Sett från nuläget ligger gymnasiet och SJ ungefär lika långt bak i tiden, känns det. Minnena komprimeras med tiden. Det är också märkligt.

Alla människor har ett naturligt begär efter kunskap

(Så sa Aristoteles)

Just nu är jag på väg att skriva: Det var fint att gå på gymnasiet. Men jag tvekar, eftersom det kan missuppfattas. Fint i vilken bemärkelse? Var gymnasister finare än andra jämnåriga? Naturligtvis inte. Du var den du var, även om du tog på dig en vinröd mössa och lärde dig att säga en massa struntsaker på latin eller räkna ut tiogradsekvationer. Så pass märkvärdigt (ännu ett missuppfattnings- ledande ord) var det ändå att Tidning för Skaraborgs Län publicerade en namnlista över antagna elever till gymnasiet. På sommaren 1954 fanns det två personer från Finnerödja på den listan, en tjej från Barrud och en kille från Vallsjöbol.

Vi gymnasister gick på läroverket för att skaffa oss en grundplattform för ett framtida yrke. Vid den tiden var betyg i studentexamen det enda som gav tillträde till universitets- och högskolestudier. Många yrken och andra "högre" utbildningslinjer krävde också godkända studentbetyg. Det fanns inga genvägar, med högskoleprov och arbetslivserfarenhet och sådant för att komma vidare. Studentexamen var nålsögat som måste passeras, punkt slut.

Nå, jag var alltså en av dem som hade förmånen att gå på gymnasiet. Hur påverkade det mig som person? Var jag en annorlunda människa efter åren i Mariestad? Ja, det är klart att jag var. Jag var några år äldre, kunde teoretiskt mera om en del saker, men mindre om andra, som jag inte hann ta del av. Men - som människa då? Hade mina värderingar förändrats (om jag nu visste vad värderingar var i den åldern)? Svar: Nej. Kände jag mig i något avseende överlägsen mina jämnåriga icke- gymnasister? Svar: Nej.

Ett tvärt kast:

Här nere finns en bild som visar att vi faktiskt hade tjejer på rummet. Tant Elsa tyckte inte riktigt om att vi satte upp bilder på väggen, men hon fick vänja sig. Utöver skolschemat var dessa foton det enda vi bidrog med till rummets försköning. Allt annat tillhörde vår värdinna.

Magasinsgatan, Sture, Börje, Bosse och Alf x 2 samt Bernt, Vincent och Alf, utanför en festplats i Hova (1956).

Åter till resonemanget om gymnasister och icke- gymnasister. På bilden längst till höger ser vi tre killar, varav en är gymnasist och tidvis målvakt i Gårdsjö AIF: s fotbollslag. De två andra är ute i yrkeslivet och har lön. Tyckte min bror Bernt och vår kompis Vincent att jag var speciell för att jag gick på gymnasiet? Var flickorna mer förtjusta i mig av det skälet? Svaret blir ett gapskratt. I det här sällskapet var jag yngst och minst erfaren och dessutom hade jag i regel inga pengar. Det var förmodligen Bernt som betalade inträdet till festen där på Nyängsholms festplats (vi plankade aldrig) och troligen bjöd han också på förtäringen där inne, för att inte tala om den eventuella förtäring som skulle inmundigas i den bil, dit vi sannolikt

var på väg när bilden togs. Jag var oftast luspank under de där åren, medan kompisarna från hemtrakten hade gott om pengar. Ålder, ekonomi, klädsel och social kompetens spelade mycket större roll än gymnasiststatusen i umgänget med familj och kompisar. Fast, det är klart: Jag är väl inte sämre klädd än de andra här uppe. Jag gillar bilden, inte minst för bilarna där i bakgrunden. Det är nittonhundrafemtioal. Ett härligt decennium.

Det finns visst ingen förutbestämd disposition för denna berättelse. Tankarnas fria flykt styr berättelsen både hit och dit. Rimligen är det snart dags att syna själva skolan lite mera noggrant i sömmarna, men först lite mera om Alexander den store.

ALEXANDRIA I EGYPTEN

Efter slaget vid Issus (333 f Kr) drog Alexander söder ut. Allt motstånd krossades och snart befann han sig med sin armé i Egypten. Där passade han på att anlägga staden Alexandria och hastade norr ut igen. I närheten av Nineve, i hjärtat av Persien, stötte han samman med en väldig persisk här som stod under Darius befäl. Trots persernas stridsvagnar och elefanter segrade Alexander och Darius flydde all världens väg. Det var Darius sista stora slag, såvida man inte betraktar det som ett ännu större slag att bli mördad av en ståthållare från de egna leden, för det var vad han blev! Alexander, den rättskaffens eleven till Aristoteles, avrättade den trolöse ståthållaren. Alexander fortsatte till huvudstaden och brände ner kungapalatset. Han tyckte det var en lämplig åtgärd som hämnd för att persern Xerxes på sin tid skövlut och burit sig åt i grekiska tempel och städer. Men Alexander var inte nöjd.

Fritt formulerat från fakta i historieboken.

A, a, AB, Ba, B, Bc, C

(Betygsskala i 1950- talets skolor).

I klass med Caligula

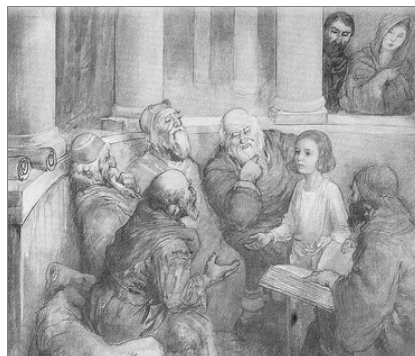
Från andra ring och framåt hade vi en latinlärare som inte gick av för hackor. De flesta av oss hade sett Ingemar Bergmans film "Hets" från 1940- talet – den riktigt otäcka filmen, där Stig Järrel spelar en lektor i Latin – och när vår egen Caligula steg in i klassrummet var det inte svårt att associera till Bergmans film. Han hette lektor H. och han talade utpräglad skånska, vilket Stig Järrel ingalunda nedlät sig till i sin roll. I motsats till filmens svartklädde Caligula bar han dock ljusa kläder. Han växlade mellan ljusblå och storrutiga kostymer, inklusive klockväst i samma tyg och mönster. Vidare hade han sandaler på fötterna under sommarhalvåret. Han bodde bara ett kvarter, eller två från skolan, men det hindrade inte att han då och då kom körande i sin bil (av amerikanskt märke, överdådigt dekorerad både fram och bak) och parkerade den på Kyrkogatan, utanför gymnastiklokalen. Han trädde in i klassrummet med raska, beslutsamma steg, och han tog ögonblickligen rummet i besittning. Tungrots- r´ en smattrade ut över klassen och frågorna flög pilsnabbt från katedern, ut i lokalen, där eleverna hukade sig i bänkarna och tog skydd så gott det gick.

Det här är bara ett experiment från min sida. Jag sitter i vårt bibliotek en lördag förmiddag och blundar och prövar om jag minns dessa lektioner, mer än femtio år tillbaka. Jo, visst minns jag stämningar och känslor från klassrummen och även i

någon mån vad lektionerna handlade om. Finns det skäl att botanisera djupare i de slutna klassrummens händelser? Ja, jag tycker det och i de närmaste avsnitten kommer jag nu att kortfattat berätta något om lärarna och deras ämnen och lärarinsatserna kommer att betygsättas. Sammanfattningsvis vill jag redan nu säga att alla lärare, med ett undantag, får minst godkänt (B) i denna, min egen utvärdering. Medelbetyget kommer troligen att hamna mellan Ba och AB och en enda A- lärare kommer att promoveras längre fram. För rättvisans skull tar jag mig friheten att också redovisa mina egna (medelmåttiga) betyg.

Männen var i rätt så klar majoritet bland lärarna och åldrarna spände över hela fältet, från unga till urgamla (med unga ögon sett). Yrket som sådant hade sannolikt viss status, inte minst i en småstad och särskilt om man var lektor. Adjunkterna befann sig naturligtvis längre ner på rangskalan och rektorn för läroverket tillhörde stadens societet, fullt i klass med prosten, polismästaren, fängelsedirektören och de högsta tjänstemännen på länsstyrelsen. Den som toppade rankinglistan var förstås landshövdingen. Han hade privatchaufför och var hela länets kung.

Kristendomskunskap

Jesus vid 12 års ålder i templet. (Från "Skolplanschernas Sverige" – W & W 2005).

Själva ämnesbeteckningen framstår som synnerligen ålderdomlig. Varför hette det inte religionskunskap? Kristendomskunskap låter mera som huvudämne i den svenska kyrkans konfirmationsundervisning. Men det var så vid den här tiden. Vi matades med kristendomskunskap från söndagsskolan, upp genom folkskolan, realskolan och gymnasiet. Rent parentetiskt nämnde man att det fanns andra (kätterska) religioner, men den viktigaste och mest rättfärdiga var den kristna, lutherska läran.

Vi hade någon form av kristendomsundervisning varenda dag, eftersom alla skoldagar började med morgonbön. Skolans elever samlades i aulan under 15- 20 minuter. En psalm sjöngs, någon (lärare) läste en religiöst betonad text och därefter psalmsång igen. Skolans auktoritet ifrågasattes inte på det området heller. Skolstadgan föreskrev morgonbön och det var bara någon enstaka elev som befriades från närvaroplikt på morgonsamlingarna. Det handlade då om samvetsbetänkligheter (det rådde ju religionsfrihet, Gud bevars) och det var rektorn som beviljade sådan permission.

Ämnet Kristendomskunskap minns jag inte så mycket ifrån. Känslan är att undervisningen var tämligen slentrianmässig och föga intressant. Man visste redan förut, det som nu presenterades från katedern av en kyrkans komminister som extraknäckt som adjunkt.

Jag ger läraren betyget "godkänd" (B)

och noterar att jag fick Ba i studentbetyget. Troligen rättvist!

Modersmålet

En lektor och hans klass i Mariestad 1956,

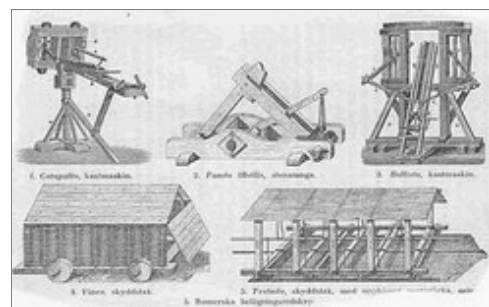
Han var lugn och tämligen lågmäld, alltid välklädd, oftast bärande blazer och matchande byxor. Han talade en mycket vårdad värmländska och han var en lysande lärare. Här står han med sin egen klass på hösten 1956, Läroböckerna i svensk litteratur har han ledigt fastklämda under vänsterarmen och eleverna har respekt för och respekterar (i betydelsen högaktar) sin klassföreståndare. Det syns av bilden och jag vet, för jag var där.

Vad vi saknade var väl de moderna svenska författarna. Vilhelm Moberg rynkade man på näsan åt, men Harry Martinsson var tämligen godkänd. De riktigt stora levde långt tillbaka i tiden. Geijer var stor och Tegnér var ännu större, men störst av dem alla tycktes Heidenstam vara. Fröding var ju trevlig på sitt sätt men i jämförelse med Heidenstam stod hans sig slätt. Lektor L. föreläste om författarna och analyserade svårbegripliga dikter lätt och elegant och det var en fröjd att vara elev. En sak finner jag ändå mycket märklig och det är glorifieringen av Heidenstam. Visserligen kunde jag redan då tycka om hans dikter om Tiveden, bland annat de slagkraftiga raderna ”jag längtar marken, jag längtar stenarna, där barn jag lekt”, men med tanke på diktarens leverne och allmänna moral borde han mera ha beskrivits som nationaltönt än dito skald.

Lektor L. får betyget ”berömlig” (A).

Jag fick Ba i ”svenska språket och litteraturen” och AB i ”svensk skrivning”.

Latin

Från ”Romersk fornkonst” från 1954.

Vi skulle lära oss ett stendött språk. Hur kul var det? Det främsta motivet att lära sig latin sades vara, att det skulle underlätta studierna i de levande romanska språken, främst då latinets närmaste släktingar, modersmålen i Italien, Frankrike, Spanien och Rumänien. Studierna gick ut på att lära sig latinets mycket komplicerade grammatik och så glosor, glosor, glosor, till förbannelse samt att försöka fatta hur det romerska samhället hade fungerat en gång i tiden, en blandning av språk och historia, således.

Jag upplevde länge ämnet som synnerligen kaotiskt och hade svårt att mobilisera något helhjärtat intresse för romersk kultur, romerska krig, romerska konsulter och andra figurer som uppträdde i texterna.

Stadsstaten Rom framstod som något diffust teaterlikt, trots alla avbildade minnesmärken och sådant i läroböckerna. Man skapade sig en bild av romarna som varande ständigt i krig, ständigt intrigerande, ständigt på sin vakt, ständigt snackande i senaten eller på torget, ständigt badande i sina termer, ständigt förtärande mat och vin i överflöd och ständigt beredda att förgifta sina släktingar, för att skaffa sig bättre positioner i samhället.

Ja, det var sannerligen ett sammelsurium utan all like. När man inte drog ut i krig anordnade man krigsliknande skådespel i någon av stadens arenor. Allt verkade vara på liv och död hela tiden, i alla sammanhang. Siffrorna skrev man med bokstäver och floden som flöt fram i staden hette Tibern och kejsarna blev gudar, när de dött, ibland redan i livet. Men kulturen blommade på de sju kullarna och lektor H. hyllade allt och alla i ett furiöst tempo, ibland med ett utgrundligt leende, ibland utgrundligt, på sina tunna läppar.

Lektor H. får (trots allt) betyget ”med beröm godkänd” (AB).

och det fick jag också i mitt studentbetyg.

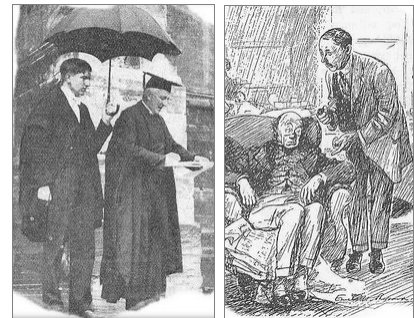
Engelska

Från Björkhagens ”Engelsk läsebok” (1950).

T v: English headmaster in academic dress.

T h: At the club (from Punch)

“Excuse me, Sir, but are you reading the paper you’re sitting on?”

Engelska var ett av mina favoritämnen under hela skoltiden och jag skaffade mig senare (1959/60) ytterligare lite kunskaper i ämnet på Göteborgs universitet.

I Mariestad bytte vi lärare i ett kör och kontinuiteten blev förstås lidande av det. Lektorerna S. och B. minns jag som kunniga och ambitiösa.

Men så var det då den kvinnliga adjunkten, Fru H. som plötsligt en dag satt i katedern och försökte göra sig hörd och förstådd. Flera av klassens elever hade studerat språket på plats i England under ferierna och de tog nu kommandot och kritiserade vår lärare, systematiskt och obarmhärtigt, lektion efter lektion. Allt vad den stackars adjunkten sade blev föremål för kritik. Till och med hennes engelska uttalanden ifrågasattes. Hon mobbades helt enkelt till den grad att hon till slut bröt ihop inför klassen. Gråtande avbröt hon lektionen och lämnade klassrummet, för att aldrig mera återvända. Det blev naturligtvis ett efterspel, där rektorskollegiet försökte reda ut varför det slutat så illa. Ingen elev blev formellt tillrättavisad, såvitt jag minns, men det var en obehaglig händelse. Klassens kollektiva skuld känsla hängde kvar i veckor. Vi hade ändå lärt oss något nytt, att lärare också var människor - med alldeles vanliga känslor. Annars var mobbning, elever emellan, ett tämligen okänt begrepp på läroverket i Mariestad. Eleverna accepterade varandra, oavsett var man kom ifrån

och vart man möjligen var på väg i livet och det var ju fint. Very nice, indeed.

Kollektivet av lärarna i engelska får betyget ”med beröm godkänd” (AB).

Det fick jag också.

Tyska

Från den tyska läseboken:
Ich hab' noch ein Koffer in Berlin.
Das ist Berliner Luft!

Tyska är ett förrädiskt språk. Massor av ord är mycket lika (ofta helt identiska) i tyska och svenska och det är ju bra, när man ska förstå språket. Men har man därutöver ambitionen att uttrycka sig korrekt i tal och skrift, är det så många grammatiska regler, att det kan få den mest talföre att tuga. Substantivens genus, verbens böjningar och inte minst de senares inplacering i en sats, skapar förvirring. En mycket utmärkande egenhet i det tyska språket är att man är så sparsam med verben, men det gäller bara i början av meningarna. I det längsta snålar och snålar man med verben, men när satsen är på väg att ta slut, inser man att verben trots allt behövs och då kommer allihop i en lång rad. Prepositionerna är inte att leka med heller. Dessa obetydliga varelser i språkets flummigt styrda värld har verkligen makt. Det är prepositionerna som styr. Förmodligen har prepositionerna slutit sig samman (einigkeit macht stark) och därmed skaffat sig detta inflytande. An, auf, hinter, in, neben, über, hinter, vor, zwischen! Ach ja, alle diese wunderbare Prepositionen.

T. wollte, aber A. wollte nicht. Översatt till svenska: T. ville, men A. ville inte. Jo, adjunkt/lektor T. W. var vår vanligaste tysk- lärare och han kallades förstås T- Wille och brodern A- Wille. Brodern hade jag en enda lektion, då han ryckte in som vikarie för någon tillfälligt krasslig historielärare. T- Wille, däremot, var en av våra vanligaste lärare. Ovanligt var det kanske att han hade en förhållandevis ung fru. Hon var dotter till systembolagsdirektören i staden, viskades det. Ach, ja. Den avundsjukan.

Lektor W. var en utmärkt berättare. Han får betyget ”med beröm godkänd” (AB).

Mitt betyg i tyska blev AB.

Franska

Från en fransk lärobok:
Eiffeltornet, Paris mest kända byggnad och ett
av världens mest kända landmärken.

När jag var ännu yngre än i gymnasieåldern trodde jag att Frans G. Bengtsson hette

Franske Bengtsson. Det var på 1940- talet, när far var inkallad i Karlsborg och då hade jag ännu inte hört talas om "Röde Orm" och sådana mästerverk ännu. Men, i alla fall. Far kom hem och berättade att översten på regementet där i Karlsborg hette Bengtsson och han var bror till Franske Bengtsson.

På gymnasiet i Mariestad fanns lektor B. och även om jag av diskretion genomgående benämner lärarna med efternamnsinitialer, förstår alla vad denne verkligen hette. Nu fick Franske Bengtsson ett ansikte och inte bara det. Denne jämtländske kämpe var en modig man. Det råkade vara OS i Cortina 1956 och Sverige hade en mycket framgångsrik skridskoåkare från Östersund som hette Sigge Eriksson. Denne lyckades vinna guldmedaljer där i Cortina och det gladdes förstås oss, likaväl som det gladdes alla patriotiska svenskar, men mest tror jag det gladdes lektor B. Han gjorde sig omakett att på sin velocipeds pakethållare medföra en radioapparat från sitt hem. När tiden var inne för Hylands direktreferat av skridskotävlingen avbröts lektionen, radion skruvades upp och Hylands lagom entusiastiska röst fyllde klassrummet. Lektorn sade sig inte vara riktigt säker på att detta, hans egenmäktiga beslut, stod i linje med rektorns (och skolstadgans) önskemål och denna maskopi, mellan lärare och elever, gav ett extra spänningmoment i tillställningen. Nå, Sigge vann alltså, radion stängdes av och inga repressalier följde.

När jag, många år senare, såg den fantastiska filmen "Döda poeters sällskap", med Robin Williams i huvudrollen, tänkte jag på vår gamle lärare i franska, av just det skäl jag nyss beskrivit. "Carpe diem!" "Yes, my Captain!" Det vi var med om i Mariestad var något i samma anda. Detta, att en lärare, lite grand mot stipulerade regler, kom ner på elevernas nivå och därmed skapade en gemenskap i gruppen (klassen) som var lite utöver det vanliga. Det var större än ett gemensamt idrottsintresse. Mycket större!

När lektor B. tyvärr flyttade bort från staden fick vi en ung, nyutexaminerad adjunkt, en tjej, bara lite äldre än vi själva som lärare i franska. Hennes längd var nästan i nivå med de Gaulle's (det mest franska som fanns), fast hon var förstås mycket, mycket snyggare. Hon var nästan lika smärt som en flaggstång (självklart med trikoloren på) och hon talade språket som en infödd fransyska (trodde vi, ja). Hennes efternamn var kort och förde tankarna till en fysiker som fått en lag uppkallad efter sig. Adjunkt O. är värd allt beröm. Särskilt killarna beundrade såväl hennes språkliga som fysiska företeelser. Je lui suis très reconnaissant. Tout est bien qui finit bien.

Den samlade lärarinsatsen ges ett starkt "med utmärkt beröm godkänd" (a).

Jag fick samma studentbetyg.

Historia med samhällslära

Medeltida bondby.
(Från Skolplanschernas Sverige, W & W 2005).

En god historia har inget med ämnet att göra, en fräck historia än mindre. När man

säger "detta är historia", betyder det att man lägger någonting bakom sig, glömmer alltihop och går vidare, men det är ju inte heller avsikten med ämnet historia som är övergripande de flesta andra ämnen. Litteraturen har sin historia, liksom, religionen, musiken och språken. Varje nation har sin historia (i betydelsen, skeenden i det förflutna), varje landskap, varje stad, varje socken, varje familj och varje enskild människa har också sin egen historia.

Det stora med ämnet historia är att ingen någonsin kan bli fullärd. Den begåvade kan lära sig ett språk tämligen till fulländning. Matematikern och fysikern kan behärska sitt ämnesområde och kunna allt som till en viss tidpunkt är känt. Ämnet historia däremot är så enormt stort, att ingen människa någonsin kunnat och ingen kommer någonsin kunna säga: Jag kan allt, jag vet allt. Det finns alltid något nytt att upptäcka från årtusenden som gått och dessutom är historia oförutsebart. Ingen forskare i världen kan förutsäga vid en viss tidpunkt, vad som kommer att stå i historieböckerna om tio, tjugo, trettio år. Det som händer idag är historia i morgon, vilket vi vill eller inte. Perspektivet i ämnet flyttar sig sakta, sakta framåt och perspektivet bakåt är oändligt. Var "the big bang" början eller var det bara en etapp på vägen? Kanske är jag nu inne och tafsar på fysikens historia. Förlåt en okunnig latinare detta.

På gymnasiet, lika väl som i realskolan och folkskolan, sysslade man mycket med årtal. Det var som att årtalen var de fasta punkter alla skeenden var beroende av. Det blev 1066 och slaget vid Hastings var inplanerat just det året. Det blev 1632 och det stod skrivet att Gustaf II Adolf skulle gå in i dimman för gott. Det blev 1648 och westfaliska freden stod på agendan. Det blev 1718 och det var inskrivet i almanackorna att Karl XII skulle avgå den 30/11. Det blev 1809 och svenskarna hade avtalat med ryssarna att kriga ett drygt år. När? När? När? Årtal, årtal, årtal. Men var fanns sammanhangen? Var fanns analyserna? Varför? Varför? Varför? Att plugga in historiska årtal var ungefär lika begåvat som att lära sig psalmverser utantill eller, för all del, alla svenska järnvägsstationer. Men det senare är en helt annan historia, tillhörande yrkeslivet vid SJ. Jag menar inte att tidpunkten för en historisk händelse (årtalet och dagen) är helt ointressanta. Tvärtom. Som kuriosa- kunnande och frågesports- dito är det oslagbart. Men historia är definitivt inte dess årtal, lika lite som det är dess kungar.

Historia med samhällslära hette ämnet. Rimligen borde läran om samhället varit ett eget ämne, eftersom vi skolelever, i den isolerade och slutna miljön, var ganska okunniga om just samhället. I folkskolans fortsättningskola fick eleverna lära sig mer om praktiska saker ute i samhället än vi fick på gymnasiet. Samhällsläramens teoretiska del innehöll inga konstigheter. Det handlade om central, regional och lokal förvaltning, om regering, riksdag, länsstyrelser, landsting, kommuner och hela rasket och det var ju bra att känna till. Vad jag saknade var någon form av praktisk tillämpning i läran om samhället. Hur bär jag mig åt i den situationen, och i den, för att komma till tals med myndigheter och andra? Vi kom ut från gymnasiet som tämligen okunniga samhällsmedborgare. Vi lärde oss för skolan, inte för livet.

Bland lärarna i historia framträder ingen klarare i minnet än någon annan. Vi hade tre olika lärare under åren och minns jag adjunkt A. beror det nog främst på att han kallades "Dubbel- Anders". Jag överlåter åt läsaren att gissa sig till hans fullständiga namn. Den siste i raden, Lektor NN, var inte bara sist i den raden. Han var den siste lärare jag träffade i ett klassrum, över huvud taget och det var under omständigheter som är nästan obeskrivliga.

Det var muntligt förhör, sista dagen av examensritualerna och högtidligt värre. Vi var fyra elever i taget som grillades. En tillrest censor (professor) deltog och så ämnesläraren förstås. Vi hade pluggat in vartenda årtal i den svenska historien, liksom världens och vi var beredda. Det var det fjärde och sista förhöret på dagen, så förmodligen var vi lite trötta och mera fokuserade på kommande festligheter än förhöret ifråga. Läraren var påtagligt nervös av att ha en lärd professor i rummet. Han höll ett uselt förhör, helt enkelt och våra svar blev därefter. Vi traggade oss igenom stormaktstiden, professorn gäspade och läraren stammade. Så tog censorn över förhöret och han satte oss på pottan ordentligt, när han ville veta (ja, han visste ju redan, den jäveln) allt om de kungliga familjernas inbördes förhållande i Sverige, Danmark och Norge under 1800- och 1900- talet. Vi kunde inte så mycket och själv fick jag historiebetyget sänkt från AB till B. Jag överklagade till skolöverstyrelsen, utan resultat naturligtvis och si: Det var snart också historia.

Den siste läraren får definitivt Bc och de båda andra Ba
och då blir medelbetyget till lärarna B+

Mitt intresse för historia kunde emellertid ingen ta död på, inte ens den rojalistiske censorn, professor L.

Filosofi

Platon och Aristoteles, en målning av Rafael.

Här följer en lista över ett antal namnkunniga filosofer:

Pytagoras, Sokrates, Platon, Aristoteles, Kopernikus, Machiavelli, Newton, Bacon, Cartesius, Spinoza, Leibnitz, Locke, Berkely, Hume, Voltaire, Rousseau, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Darwin, Comte, Mill, Bentham, Spencer, Bergson, Hägerström.

DEN GYLLENE MEDELVÄGEN

”Alla önskar sig ett lyckligt liv, i ordets rikaste mening. Vi når detta, om vi utvecklar och utnyttjar våra möjligheter. Otyglad njutningslystnad och självhävdelse leder till ständig konflikt med andra och är i vilket fall som helst inte bra för karaktären, men det är inte hämningar heller”. Det är Aristoteles som filosoferar så där i sin berömda lära om den gyllene medelvägen. Dygden är ett mellanting mellan två ytterligheter som båda är att beteckna som en last. Frikostighet är den gyllene medelvägen mellan slösaktighet och snålhet, mod mellan dumdristighet och feghet, självaktning mellan fåfänga och självförnedring, blygsamhet mellan skamlöshet och skygghet. Målet är alltid att vara en balanserad personlighet. Det är vägen till lycka, ansåg han.

Läroboken hette ”Filosofins historia” (Alf Ahlberg) och lektor J. var vår föreläsare. Boken är fullständigt nerklotttrad av anteckningar och understrykningar. Alla de ovan uppräknade personerna finns på bild i boken. Nästan alla har försetts med

mustascher, glasögon, huvudbonader och andra attribut av en filosofitrött gymnasist. Min kulspeppenna blev flitigt använd under lektionerna. "Knowledge is power", har jag skrivit i marginalen. Ja, kanske det, men frågan är hur mycket vi fattade av lektorns ambitiösa utläggningar. Kanske var det inte meningen att vi skulle förstå. Kanske handlade det bara om att väcka intresse för teorierna. Jag minns ämnet med visst välbehag, även om det var lite flummigt och många gånger rent obegripligt.

Lektor J. gjorde sitt bästa och jag ger honom "med beröm godkänd" (AB).

Jag hade AB i slutbetyget.

Fotnotämnen

Vad är det? Jo, i slutbetyget redovisades några ämnesbetyg inom parentes och med en fotnot. "Se anmärkningar på omstående sida", stod det, och vände man på sidan såg man att en fotnot- etta betydde att "vitsordet erhållits vid flyttning till näst högsta ringen", medan en fotnot- tvåa avsåg samma sak, fast "vid flyttning till högsta ringen". Mina fotnot- ett- ämnen var: Geografi samt Biologi med hälsolära och mitt fotnot- två- ämne var Teckning. Jag hade också deltagit i orienteringskurser i Biologi med hälsolära och Musik.

I detta sammanhang vill jag bara kommentera ett av dessa ämnen:

Musik

Vår lärare, Kantor P. var ordinarie organist i domkyrkoförsamlingen. Om jag säger att han var originell, så kräver det förstås en förklaring. Jag vet inte riktigt hur jag ska formulera det, så att det inte blir fel. Hans humör var som ett musikaliskt verk, vilket inleds lite försiktigt och lågmält. Så småningom avancerar det till en djärvare och livligare nivå, för att plötsligt, utan förvarning, bryta ut i ett helt omotiverat crescendo med alla instrument, inklusive cymbaler och slagverk, öronbedövande, överraskande och egentligen helt omotiverat. Vad jag vill beskriva är såklart en kantor med häftigt humör.

Kantorn disponerade ett eget rum på läroverket där det fanns en del enkla instrument, som blockflöjter, gitarrer och trianglar och (självklart) en flygel. Ibland fick vi lyssna på kantorns egenhändigt spelade pianomusik och ibland fick vi medverka aktivt, främst då med lite plingeling på trianglarna.

En lektion minns jag särskilt väl. Det var i slutet av terminen, fönstren mot skolgården var halvöppna och vårvärmen kom rakt in i rummet och kantorn hade riggat upp en grammofon på flygellocket. Han berättade något, jag minns inte vad, och startade grammofonen. Till en början hördes nästan ingenting. Ljudet från skolgården överröstade musikstycket och vi skruvade oss på stolarna och undrade vad det var fråga om. Så småningom hördes det taktfasta trummor och alltmer tydliga enskilda instrument som en smula entonigt, men nästan provocerande, fyllde rummet. Under de sista tio minuterna upplevde jag rummet som en ballong, som sakta men säkert fylls med luft, blir större och större och ännu lite större. Till slut spricker ballongen förstås och musikstycket är slut. Jag var som bedövad. Jag vände mig bort. Jag kunde inte hålla tillbaka tårarna. Jag hade för första gången i mitt liv hört Ravel's BOLERO.

Ja, major! Nej, major!

Ämnet kallades "Gymnastik med lek och idrott", men någon lek var det aldrig fråga om i Mariestad och idrott förekom bara sporadiskt. Mest handlade det om oändligt långtråkiga övningar i gymnastiksalen och där styrde major H. med järnhand.

Han skulle tilltalas ”major” i alla sammanhang. Det var ett evigt ”ja, major”, ”nej, major” och ”ska ske, major”. Helst skulle eleverna också stå i giv akt- ställning, på bästa militärt manér. Giv akt, manöver och lediga!

Jag vet inte var man hittat den där lille osympatiska mannen. Kanske var han en avdankad, tidigt pensionerad yrkesmilitär. Jag vet inte och jag vill inte veta. Men han fanns där under hela min gymnasietid. Han var uselt klädd, använde ett uselt språk, uppförde sig uselt och han var en skam för skolan.

En gång, i mitten av min gymnasietid, kom jag i gräl med honom om någon detalj, jag minns inte vad, men den skärmytslingen slutade med att han hotade med repressalier i någon form. Sedan glömde jag bort alltihop tills jag fick terminsbetyget före jullovet. Han gav mig då ”icke fullt godkänd” (Bc) i gymnastik med lek och idrott. Ja, vad skulle jag göra åt det? Ingenting, förstås. Det var bara att bryta ihop och komma igen, som idrottsmännen brukar skämta i TV-intervjuerna nu för tiden. Det var väl inte hela världen att få underkänt i hans fåniga exercis, men lite sved det nog i skinnet.

Nu var det på vårterminen, år 1957, sista ring och studentexamen i sikte senare på våren. Den här dagen var gymnastiklektionen förlagd till Idrottshallen. Vi spelade handboll, två valda lag mot varandra. Handbollsmatch på riktigt, alltså. Olyckan inträffade blixtnabbt. Jag kolliderade med min rumskamrat Bosse (han var med i motståndarlaget) i en höjdduell. Jag ramlade baklänges och slog bakhuvudet i golvet. Jag var knockad och reste mig förmodligen på tio, eller elva eller tolv. Jag vet inte, för jag var verkligen helt omtöcknad. I detta tillstånd avslutade jag matchen. Jag gick till Elvings matsalar och åt den sedvanliga middagen, läste dagens läxor, sov på natten och vaknade morgonen därpå och mådde väldigt illa. Det blev en jobbig fortsättning, med sjukhusbesök, prover och ”sjukskrivning” som innebar att min studentexamen blev ett år försenad. Bosse var förstås precis lika oskyldig som jag själv till det inträffade. Det var en ren olyckshändelse. Ansvarig var naturligtvis major H. Han var med på planen som domare, men han var totalt passiv. Han borde ha förstått att något allvarligt inträffat och han borde ha skickat mig till läkare. Men majoren brydde sig över huvud taget inte. Han hade kanske viktigare saker att tänka på.

Nej, major. Det blir inte godkänt. Snarare tvärtom.
”Otillräcklig” blir betyget, d v s ett stort C.

Jag fick B i slutbetyget. Det var ju generöst.

Lokalkännedom

Första gången man trädde in genom huvudentrén till skolan kändes innandömet nästan ståtligt. Alldeles till höger hade vaktmästaren sin kabyss och där köpte man pennor och papper och sådant på löpande räkning. Till vänster låg rektorns expedition och där innanför fanns lärarrummet, med ett ofantligt stort bord, runt vilket lärarna satt och förberedde sina lektioner. En bred trappa ledde upp till nästa våning, där aulan låg till vänster och diverse andra lokaler till höger. Det löpte långa, något krökta, korridorer genom byggnaden, både uppe och nere och mittemellan.

Varje klass hade något som liknade ett eget klassrum, med fasta platser i lokalen, men böcker och annat fraktades mellan bostaden och skolan hela tiden. Förvaringsutrymmen, utöver bänkarna, saknades helt. Korridorerna var tämligen tomma och det fanns inga skåp att klottra eller sparka på. Däremot var väggarna fyllda av klädhängare, avsedda för ytterkläder och huvudbonader. Man ägde sina böcker. Lärarna anvisade titlarna och vi knallade iväg till Karströms bokhandel och handlade. En ung tjej från Lyrestad var vårt favoritbiträde, eftersom hon var charmig, trevlig och allmänt hjälpsam.

De fasta punkterna i tillvaron var bostaden, skolan, matstället, konditoriet, bokhandeln och biograferna.

Det startades en alldeles ny biograf under vår skoltid i Mariestad. Den var modernt utrustad, med storbild och högt, mäktigt ljud och den låg på Kungsgatan. Saga kallades den och premiärfilmen hette "Pappa Långben", med Fred Astaire och Ginger Rogers. Annars var det Roxy, på andra sidan järnvägen, något kvarter från Stockholmsvägen som var målet för våra biobesök. Vi gick faktiskt på bio två, tre gånger i veckan och såg de filmer som visades, oavsett vad de handlade om. Nästan alla filmer var amerikanska och det var mycket krig i filmerna, vill jag minnas. Amerikanerna stod för ädelmodet och storsinnet, medan tyskar och japaner (med all rätt, kanske) framställdes som skurkar. Ibland var det cowboy- och vilda västernfilmer. Då var de vita hjältar och de röda (indianerna) var mycket taskiga mot sina medmänniskor.

Olssons Konditori, i hörnet av Kungsgatan och Hamngatan, var stamlokal. Där vimlade det tidvis av kaffesugna gymnasister. Där uppifrån hade man god utsikt över Tidans utlopp i Väneren, med residenset och fängelset på andra sidan Tidan. Det var vackert, inte minst på kvällarna, i solnedgången.

På våren hände det något intressant på och utmed Tidans vatten. Det var dags för norsfiske. Då myllrade det av folk på stränderna, de flesta bara flanerande, men många hade håvar och andra redskap i händerna. Förmodligen var det rätt så glest i biografbänkarna den där speciella veckan på våren. Vem ville sätta sig i en instängd lokal, när fåglarna kvittrade, luften var ljum och en folkfest ägde rum där nedanför residenset och ett stycke uppströms? Stämningen var laddad och det sjöd av liv. Det var nästan överkligt. I kvällsljuset utmed ån var allt mycket fridfullt, i kontrast mot fiskarnas brådska att ta för sig av norsen. Folk promenerade fram och tillbaka, sida vid sida, hand i hand och i gåsmarsch, när stigen smalnade av. Romantiken spirade och flickorna var ännu vackrare än vanligt i skymningen. Livet lekte, liksom norsen.

Det kom inte med

När den här berättelsen börjar gå mot sitt slut, vill jag sammanfatta så här långt: Det har handlat om några ytliga fragment från Alexanders (den store) liv. Hans lärares, Aristoteles, tankar har också redovisats mycket översiktligt. Vidare har jag försökt att teckna några bilder från min och mina kompisars gymnasieskola i Mariestad, alltihop hämtat ur mitt minne. Andras minnesbilder kan vara annorlunda och det är ingenting konstigt med det.

Kanske borde jag ha berättat mera om vår vän, ingenjör Jacobsson, på Magasinsgatan. Han bidrog i hög grad till underhållningen genom sin blotta därvaro. Vi satt på första parkett, när han kuggade och godkände körkortsaspiranter på löpande band där ute på gatan. Vi såg honom och han såg oss och han spelade upp små pantominstycken bakom sina klienters ryggar. Glad gubbe, med tummen upp

betydde att körkortet var klart och ledsen gubbe, med tummen ner betydde förstås att eleven kuggats. Både Bosse och jag träffade den glade gubben, när det var dags för oss att tentera i trafikkunskap. Det var ju bra, för det där första körkortet var viktigt. Det öppnade verkligen nya möjligheter.

Kanske borde jag berättat om den gången, när jag ställde om Bosses klocka, så att han vaknade en timme för tidigt en måndagsmorgon och kom till Elvings matsalar just när källarmästaren höll på att sätta fyr i spisen. Men jag har skrivit om det i annat sammanhang och för övrigt var påhittat ganska barnsligt. Bosse uppskattade det inte och det får man nog ha förståelse för.

År 1957

tog Bosse och Börje och de flesta andra av mina gamla klasskamrater sin studentexamen och jag var där och gratulerade.

Det gick ett år till

och jag skulle kunna skriva tjugo sidor till om det året, som i mycket var likt de föregående men ändå helt annorlunda. Jag flyttade från Magasinsgatan till ett rum på tredje våningen, i ett äldre trähus, mitt emot järnvägsstationen. Där rådde jag mig själv, på gott och ont.

Det blev maj månad 1958. Elsa Ekberg anordnade ett party (med dagsfärskt kaffebröd) för släktingar och vänner på studentdagens eftermiddag. Det var förfesten till den stora student- balen på stadshotellet. Vi var nog 30- 40 personer hos tant Elsa och stämningen var hög.

På stadshotellet var det hög stämning (fattas bara). Det går inte att beskriva den festen. Vi drack champagne, vi åt gott, vi dansade och vi var glada. Alla var så ofantligt glada. Nej, jag finner inga ord. Pekka Langer, den förträfflige radiounderhållaren, med mera, deltog i festen som privatperson och han skrev "Glad vår, önskar Pekka" inuti många studentmössor, bland annat min.

Men våren var ju så dags nästan förbi och i stället för sommarlov väntade snart ett nytt liv, i grå mundering, på A 9 i Kristinehamn.

De där åren

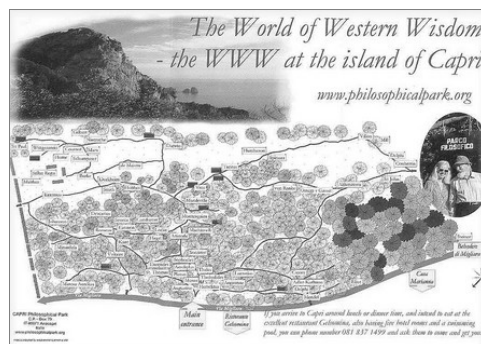
på läroverket i Mariestad var mycket intressanta, synnerligen sorglösa och i hög grad lärorika. Det var (med undantag för några vår- veckor 1957) en härlig tid, från första dagen till den sista. Det finns skäl att tacka alla som bidrog till att det blev så.

Slutord

På intet sätt har det bevisats i denna berättelse att Aristoteles var större än Alexander den store. Vem är jag att döma i sådana frågor? Jag ska skriva och fråga vår vän, Gunnar Adler- Karlsson på Capri, vad han tycker. Jag tror nog att han håller med. Varför skulle han inte göra det?

Kaisa är lite besviken över att vi inte kan åka till sago- ön Capri fram i april i år. Vi var där en gång för snart tjugo år sedan och firade Kaisas födelsedag och att återvända dit en gång till skulle vara en dröm. Tyvärr håller inte min usla rygg för att vistas i den miljön just nu, så det får bli mjuka gräsmattor på golfbanan i stället för stenhårda

trappor och trottoarer på Capri. Men en bild kan jag ta med här:

Lite diffust visar den Marianne och Gunnar Adler- Karlssons filosofiska park, på norra udden av Anacapri. En vackrare utsikt, högt över det blå Medelhavet, har jag aldrig sett. Den överträffade till och med utsikten från det gamla Olssons Konditori i Mariestad och efter den djärva slutsatsen finns det inte mer att tillägga. Tack för visat intresse.

Skövde den 13 mars 2007

/Alf Gunnarson

Student 1958.

Ps

Gunnar Adler- Karlsson fick ett exemplar av berättelsen och efter någon tid kom det ett långt och innehållsrikt mejl från Capri. Min hypotes att Aristoteles skulle vara större än Alexander den store fick odelat stöd. Gunnar berättade att moderna författare inte längre benämner Alexander som "the great", Numera brukar han helt neutralt kallas "Alexander the machedonian". Vidare berättade han en del minnen från sina egna gymnasiestudier i Karlshamn i mitten av 1950- talet. Han var synnerligen positiv i sina omdömen om berättelsen, vilket naturligtvis glädde författaren. Tyvärr har jag slarvat bort hans mejl, men en sak till minns jag: Han trodde att det var synnerligen olämpligt för en människa med ryggproblem att, som han skrev "springa runt som en galning ute i naturen med en golfklubba i handen". Han tyckte att jag skulle ägna mig åt yoga i stället. Jag tänker att det ena utesluter inte det andra, men jag överlåter yogan till hustrun och ägnar mig åt golf, vilket hustrun också gör så ofta tillfälle ges.

Ds